

Доц. д-р Ана Стойкова
Институт за литература – БАН

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на Станка Петрова

Химнографският репертоар за безплътните сили в средновековната славянска богослужерна книжнина

за присъждане на научната и образователна степен “доктор”

Дисертационният труд на Станка Петрова е посветен на една интересна и актуална, но трудна тема – да представи химнографските творби за безплътните сили в славянската литературна традиция. Темата е актуална, защото е в синхрон със засилените тенденции в палеославистиката към проучване на химнографското литературно наследство, но е и много трудна поради огромния обем на преводния репертоар, свързан с богослужерното почитане на безплътните сили в старата православнославянска традиция, който досега е останал непроучен. Основните цели на труда, посочени в увода от авторката, са да се съберат, систематизират и анализират от филологическа гледна точка запазените в южнославянските ръкописни минеи, главно староизводни, оригинални и преводни служби за трите основни дати, на които се честват архангелите Михаил и Гавриил и другите небесни воинства. От съхранените в тези ръкописи текстове Ст. Петрова избира за предмет на своето изследване два канона – един преводен, на Йосиф Песнописец, и един оригинален – анонимния старобългарски канон на VI глас, като има за цел да извлече от резултатите на анализа изводи за етапите на формиране на химнографската традиция за почитане на безплътните сили в старобългарската традиция, да потърси аргументи за атрибуцията на анонимния непреводен канон и да изясни характера на малките песнопения в службите, съдържащи оригиналните канони. Бих искала веднага да кажа, че тези цели са постигнати, при това с голям професионализъм и вещина. Успехът на дисертацията се дължи на добрата филологическа и богословска подготовка на Ст. Петрова, както и на отличното познаване на специализираната литература, свързана с различни аспекти от изследването. По същество тя прави две различни изследвания, доколкото проблематиката на преводния канон на Йосиф и на анонимния непреводен канон е твърде различна, които обаче осветляват двете страни на едно и също явление –

химнографската прослава на безплътните сили в средновековната литература; подобно изследване досега не е правено и в този смисъл то е и новаторско.

Изследването съдържа увод, пет глави, заключение и значителни по обем приложения, съдържащи конкретните текстове. Първа глава представя възникването и развитието на култа към безплътните сили, на представите и за тях и за функциите им. Прегледът на развитието на култа в богослужението във Византия и в България, който Ст. Петрова прави по-нататък, е много интересен и, макар и сбито, изчерпателно направен. Втората глава съдържа типология на службите за безплътните сили – тук се дава информация за ранните ръкописи, в които са поместени такива служби и които ще бъдат обект на изследването. Представени са резултатите от много трудна и важна текстологическа работа на макроравнище – подробният и внимателен анализ са позволили на авторката от огромния химнографски материал, включващ служби с общо девет канона, да обособи четири основни версии на службите за 6 септември, седем за 8 ноември и две за 26 март. Смятам, че това само по себе си е значителен принос в изследването на традицията, върху който може да бъде построено по-нататъшно проучване на самите текстове.

Третата глава съдържа най-съществената информация за известните в славянската ръкописна традиция девет преводни и непреводни канона. Правят впечатление детайлните наблюдения на авторката за начина и мястото, където се поместват каноните, за състава и структурата им, за липсите в запазените преписи, от които тя прави заключения за историята на функционирането им, за възможни заимствания на строфи от една служба в друга, за смесване на тропари за друга памет и др. Анализът на текста във връзка с акростиха води до изводи за хронологията на промените в славянските преводи.

Четвърта глава е посветена на преводния канон на Йосиф Песнописец “Начелник ангелом”, избран между другите преводни канони поради дългата си и сложна история в славянската ръкописна традиция. В изчерпателното текстологично проучване, включващо макро- и микро-равнищата, Ст. Петрова отделя три версии на канона, които обособява в две групи – А и Б, сравнява преписите във всяка група помежду им, а накрая проучва сравнително двете групи и привежда гръцките им паралели. Заключениета на авторката са, че в група А е запазен архаичен лексикален пласт, докато преписите от група Б съдържат по-сложен, опоектизиран превод, пазещ черти на най-ранната преводаческа практика.

Като особено сполучлива искам да посоча пета глава, където е разгледан анонимният непреводен канон на II глас за 8 ноември. Ст. Петрова открива интересни тематични сходства между редица тропари в канона, които я карат да предположи, че тропарите са били написани по предварителна схема и по-късно разпределени по теми на различни места в песните на канона, като според нея целта е била постигане на баланс при интерпретирането на отделните микротеме. За мене беше особено любопитен коментарът ѝ върху сходните тропари с канона от Константин Преславски и евентуалното Климентово авторство на Анонимния канон. Разбира се, авторката се опира на направените преди нея проучвания, но при анализа на индивидуалния стил на Климент и Константин тя за пореден път е на висота. Ето защо изводът ѝ, че Климентовото авторство е невъзможно, е неоспорим. Трябва да отбележа също компетентния ѝ коментар върху възможния начин, по който е написан Анонимният канон (като съвместно творчество на Климент и Константин), и аргументирания ѝ извод за вероятността двата оригинални канона и Похвалата на Климент за Михаил и Гавриил да са съставени като комплекс от оригинални текстове за честване на празника 8 ноември.

В заключението Ст. Петрова убедително разграничава четири етапа в историята на литературната традиция на химничните текстове за Безплътните сили в книжнината на балканските славяни. Първите три от тях очертават тяхното проникване, създаване и функциониране, а четвъртият, свързан с навлизането на Йерусалимския устав, е в сила и днес. Ценен и важен е изводът ѝ за причините, водещи постоянно навлизане на нови преводи в минеите – че книгите са били периодично редактирани според новите гръцки образци, но използваните дотогава по-стари книги не били унищожавани, а, пренасяни в провинциални храмове, са употребявани още дълго време.

Дисертацията на Станка Петрова е едно задълбочено и приносно проучване, дело на млад учен с отлична филологическа подготовка, с много добро познаване на специализираната литература, написано с добър стил и език. **Ето защо убедено препоръчвам на уважаемото Научно жури да присъди на Станка Петрова научната и образователна степен “доктор”.**

5 март 2015 г.